

УДК 346.9

ОФОРМЛЕННЯ ОКРЕМОЇ ДУМКИ СУДДІ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

FORMULATING OF THE JUDGE'S DISSENTING OPINION AT THE COMMERCIAL TRIAL

Найфлейш В.Д.,

*здобувач кафедри адміністративного та господарського права
економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Стаття висвітлює питання винесення та оформлення окремої думки судді в господарському судочинстві України. Автор аналізує структуру та порядок оформлення окремої думки. Систематизовано вимоги до оформлення даного процесуального документа. Досліджується питання моменту остаточного оформлення окремої думки.

Ключові слова: господарське судочинство, суд, судовий акт, окрема думка, процесуальний документ.

Статья освещает вопрос вынесения и оформления особого мнения судьи в хозяйственном судопроизводстве Украины. Автор анализирует структуру и порядок оформления особого мнения. Систематизированы требования к оформлению данного процессуального документа. Исследуется вопрос момента окончательного оформления особого мнения.

Ключевые слова: хозяйственное судопроизводство, суд, судебный акт, особое мнение, процессуальный документ.

The article covers issues of the adoption and formulating of the dissenting opinion of the judge of the commercial court of Ukraine. The author analyzes structure and a way of formulating of the dissenting opinion. The requirements for the completion of the dissenting opinion are classified as well as an issue of the moment when dissenting opinion may be regarded as a finalized one is investigated at the article.

Key words: commercial trial, court, act of the court, dissenting opinion, procedural document.

Постановка проблеми. Складання процесуальних документів має свою історію. Ще в Давньому Римі процес розгляду спору розпочинався з письмового позову. Спеціально встановлена форма зобов'язувала позивача починати звернення словами закону, на який він посилався на підтвердження своїх вимог. Найменший відступ від форми призводив до втрати права на позов. Усі письмові позови до суду склалися жерцями. Останні зберігали всі позовні форми в таємниці і надавали їх за певну винагороду. Якщо ж позивачеві не була відома форма позову, він не міг захистити своє право в суді.

На даний час форма процесуального документа також має велике значення. Більш того, всі документи, що оформлюються при зверненні до суду та безпосередньо в суді, повинні бути оформлені певним чином. Відносно претензії, позову, рішення та ухвали, скарги та заяви, постанови апеляційного господарського суду, Вищого господарського суду України та навіть Верховного Суду України встановлено чіткі вимоги до оформлення, і у випадку невиконання таких вимог процесуальним законодавством встановлено негативні наслідки (наприклад, неправиль-

не оформлення позовної заяви призводить до повернення позову без розгляду, неправильне оформлення судового рішення тягне його скасування і т.д.). Законодавці навіть встановлені детальні вимоги до протоколів судових засідань та наказів суду.

Серед процесуальних документів майже єдиним документом, відносно якого не встановлено процесуальних вимог оформлення, є окрема думка. Законодавець лише поверхово зазначив у частині третій ст. 82 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), що «рішення викладається у письмовій формі та підписується всіма суддями, які брали участь у засіданні. В разі розгляду справи трьома суддями суддя, не згодний з рішенням, зобов'язаний викласти у письмовій формі свою окрему думку, що приєднується до справи». Проте це представляється невірним.

Стан дослідження. В зарубіжній правовій літературі дослідженням проблем окремої думки в різних галузях процесуальної науки частково займалися Г.А. Гаджиев, Г.В. Гриньова, П.М. Шабанов. Проте досліджень, присвячених окремій думці як самостійному інституту процесуального права, не здійснювалося.

У вітчизняному науковому колі слід відзначити дослідження О.С. Бісюк «Окрема думка судді в кримінальному судочинстві України», хоча винесення вироку суттєво відрізняється від прийняття судових рішень в інших видах процесів, зокрема, господарському процесі. У зв'язку з цим слід зазначити, що, на жаль, наукові дослідження порушеної проблеми у господарському процесі не здійснювалися.

Вклад основного матеріалу. Окрема думка – важливий процесуальний документ, що виражає думку судді стосовно вирішення конкретної справи. Тому відсутність вимог до оформлення такого документа тягне неефективність та декларативність такого акта. У зв'язку з цим і практика вказує на нечасте використання окремої думки в практиці господарського судочинства. При цьому суперечливість чинного господарського законодавства та складність багатьох справ вказують на сумнівність такого факту.

З огляду на виникнення в судовій практиці питань, пов'язаних із застосуванням наведеної ст. 82 ГПК України, вказана норма була конкретизована в інформаційному листі Вищого господарського суду України «Про деякі питання, пов'язані із застосуванням частини другої статті 82 Господарського процесуального кодексу України» № 01-8/1272 від 23.11.2001 р. [1], де звертається увага суддів на декілька аспектів:

1) прийняте господарським судом рішення підписується всіма суддями, які брали участь у засіданні. Отже жодний із суддів за результатами вирішення спору не може, незважаючи на будь-які обставини, в тому числі на наявність окремої думки, відмовитись від підписання рішення;

2) суддя, не згодний з рішенням, зобов'язаний викласти у письмовій формі свою окрему думку, що приєднується до справи;

3) документ складається у довільній письмовій формі;

4) даних про наявність окремої думки судді рішення (ухвала, постанова) містити не повинне;

5) під час оформлення матеріалів справи господарського суду окрема думка вміщується працівником канцелярії в окремий конверт, що прикріплюється до внутрішнього боку обкладинки відповідної справи. Конверт опечатується і на ньому робиться позначка: «Окрема думка судді (прізвище, ініціали)». До опису матеріалів справи вносяться відповідні дані;

6) вказаний конверт може бути відкрито лише суддями, які переглядають рішення (ухвалу, постанову) в апеляційному чи у касаційному порядку. Після здійснення такого перегляду документ, що містить окрему думку судді, знову законвертовується у тому ж порядку. Судді, які здійснюють перегляд, та працівник канцелярії, який оформлює матеріали справи, не вправі у будь-якій формі доводити до відома інших осіб, у тому числі учасників судового процесу, відомості про наявність окремої думки та її зміст.

Щодо переглядів, то слід зауважити, що Вищий господарський суд України у вказаному інформаційному листі № 01-8/1272 від 23.11.2001 р. не вказує на можливість ознайомлення з окремою думкою при перегляді у Верховному Суді України та за нововиявленими обставинами. Хоча за наявності у справі окремої думки, безперечно, право ознайомитися з нею у суддів в ході даних видів переглядів також зберігається. Інше суперечило б здоровому глузду, оскільки в такому випадку, наприклад, судді Верховного Суду України мали б більш обмежені повноваження порівняно з апеляційними господарськими судами та Вищим господарським судом України.

Як було вказано вище, на відміну від окремої думки, до інших судових актів законодавцем висуваються чіткі вимоги. Наприклад, ухвали виносяться з додержанням вимог ст. 86 ГПК України.

Розглянемо для прикладу ухвалу господарського суду Херсонської області про порушення провадження у справі № 4/18-10 від 14.01.2010 р.

Вказана ухвала господарського суду чітко ідентифікована найменуванням «Ухвала про порушення справи».

Слід звернути увагу на те, що найменування даної ухвали господарського суду Херсонської області формально не є коректним, оскільки у Додатку № 10 Інструкції з діловодства в господарських судах України, затвердженої наказом Голови Вищого господарського суду України № 75 від 10 грудня 2002 р. [2], наведено зразок складання таких ухвал суду та чітко встановлено її найменування як «ухвала про порушення провадження у справі». І даним зразком господарському суду слід було керуватися при складанні судових процесуальних документів.

Доречно зауважити, що вказана Інструкція № 75 втратила чинність у зв'язку з затвердженням нової Інструкції з діловодства в господарських судах України наказом Державної судової адміністрації України № 28 від 20 лютого 2013 р. При цьому, на жаль, Інструкція Державної судової адміністрації України не містить зразків судових актів господарського суду.

Проаналізувавши вимоги ст. 64 та 86 ГПК України, можна дійти висновку, що дана ухвала суду відповідає встановленим законом вимогам. Зокрема, із даної ухвали господарського суду у справі № 4/18-10 від 14.01.2010 р. вбачається наявність:

- найменування господарського суду – господарський суд Херсонської області;
- номер справи – 4/18-10;
- дата винесення ухвали – 14.01.2010 р.;
- найменування сторін: позивач – підприємство «Х»; відповідач – підприємство «Z»;
- ціна позову – 24275,98 грн.;
- вимога позивача – стягнення заборгованості;
- прізвище судді – Ємленінова З.І.

Ця частина ухвали суду відповідає за своїм змістом вступній частині судового акта.

Далі судом вказується, що суд «розглянувши матеріали ... визнав їх достатніми для прийняття позовної заяви до розгляду», що відповідає положенням ст. 64 ГПК України та фактично відноситься до мотивувальної частини судового акта.

Резолютивній частині даної ухвали суду відповідає все те, що слідує за словом «ухвалив». Так, у резолютивній частині даної ухвали господарський суд приймає позовну заяву та порушує провадження у справі; призначає справу до розгляду на конкретну дату та час; визначає обов'язки сторін по виконанню певних процесуальних дій: обов'язкова явка сторін у судові засідання, надання певних документів з боку сторін для правильного вирішення спору.

Слід звернути увагу на те, що зі змісту даної ухвали суду не вбачається описової частини судового акта. Якщо звернутися до зразка даної ухвали, викладеного в Інструкції з діловодства в господарських судах № 75, то слід зауважити, що описова частина не містилася і там. Це є особливістю даного виду ухвал господарського суду та пов'язано з тим, що обставини справи ще не було досліджено суддею, справа ще не слухалася, тому відсутній опис обставин справи, з якого зазвичай фактично складається описова частина ухвали господарського суду.

На відміну від вищевказаної ухвали, окрема думка повинна містити всі структурні частини судового акта. Навіть при оформленні окремої думки при порушенні справи суддя повинен описати сутність позиції інших членів колегії із тим, щоб в мотивувальній частині обґрунтувати свою незгоду з ними.

Відповідно до частини другої ст. 85 Господарського процесуального кодексу України суддя може проголосити тільки вступну та резолютивну частини рішення. Вступна частина у такому випадку має відповідати вимогам ст. 84 ГПК України та містити найменування господарського суду, номер справи та дату прийняття рішення, найменування сторін, ціну позову, прізвище судді, представників сторін або інших осіб, що приймали участь при розгляді справи. Резолютивна частина має містити висновок про задоволення позову чи про відмову в задоволенні позовних вимог в повному обсязі або частково щодо кожної заявленої вимоги.

У такому разі повний текст рішення складається і підписується протягом п'яти днів з дня проголошення його вступної та резолютивної частини.

На відміну від рішення по справі, окрема думка не може бути висловлена суддею лише у вигляді вступної та резолютивної частини. Судді колегії, а потім і судді вищестоящих інстанцій повинні розуміти суть незгоди судді. Тому він повинен не просто висловити, але й мотивувати свою позицію. Цим момент оголошення окремої думки суттєво відрізняється від процедури оголошення судового рішення.

Рішення повинно бути оголошено незалежно від того, чи підготовлено воно суддею у письмовій формі. Воно проголошується одразу після закінчення розгляду справи. Рішення оголошує безпосередньо суддя, а при колегіальному розгляді – головуєчий суддя колегії. Не допускається оголошення рішення секретарем чи помічником судді.

Так само і окрема думка повинна оголошуватись складу суду самим суддею, не згодним з рішенням по справі, підтриманим більшістю колегії. Він не може делегувати вказане повноваження іншому судді або секретареві чи помічнику судді.

Окрема думка як процесуальний документ є самостійним документом, хоча приймається у зв'язку з оформленням рішення, ухвали або постанови. При ознайомленні з окремою думкою так само, як і з ознайомленням з рішенням суду, у суб'єкта ознайомлення не повинно виникати необхідності ознайомлюватися додатково з матеріалами справи, робити додаткові запити, тощо.

Важливим питанням, на якому також слід зупинитися при розгляді процедури винесення окремої думки, є момент її остаточного оформлення. Проаналізувавши сутність даного процесуального документу та залежність змісту окремої думки від змісту судового акта, з яким не згодний суддя, слід підсумувати наступне.

Виходячи з аналізу положень чинного ГПК України, на момент оголошення рішення окрема думка вже повинна бути оформленою та про неї відомо складу суду.

Про це, по-перше, свідчить місцезнаходження частини третьої ст. 82 ГПК України. Оскільки ст. 82 ГПК містить положення про окрему думку, а наступні статті присвячені оголошенню рішення (ст. 85 ГПК України) та винесенню ухвали (ст. 86 ГПК України). Таким чином, проведено часову межу між цими моментами.

По-друге, частина третя ст. 82 ГПК України також має свою структуру. Зокрема, вона закріплює спочатку, що «рішення викладається у письмовій формі та підписується всіма суддями, які брали участь у засіданні», та лише потім встановлює, що «суддя, не згодний з рішенням, зобов'язаний викласти у письмовій формі свою окрему думку, що приєднується до справи».

Це ж підтверджує і вищевказаний інформаційний лист Вищого господарського суду України № 01-8/1272 від 23.11.2001 р., вказуючи, що «даних про наявність окремої думки судді рішення (ухвала, постанова) міс-

тити не повинне». І це правильно, оскільки рішення (ухвала, постанова) були оформлені та підписані раніше, ніж остаточно оформлено окрему думку.

По-третє, інший порядок оформлення суперечив би здоровому глузду, оскільки суддя повинен ознайомитися з судовим актом, з яким він не згодний, та викласти в окремій думці, саме з якими положеннями рішення (ухвали, постанови) він не згоден. А цього не можна зробити без ознайомлення з повним текстом рішення (ухвали, постанови).

Тому у разі оголошення вступної та резолютивної частини рішення окрема думка може бути ще не оформленою, і це не буде порушенням процесуального закону.

Таким чином, окрема думка остаточно оформлюється після підписання колегією суддів рішення по справі, але до його оголошення.

Висновки. Окрема думка є процесуальним документом, що приймається у зв'язку з оформленням рішення, ухвали або постанови, з якими не згодний суддя колегії. На даний час до оформлення окремої думки практично не висувається будь-яких вимог, крім письмової форми. І це слід визнати невірним, оскільки доводиться, що на відміну від рішення по справі, окрема думка не може бути висловлена суддею лише у вигляді вступної та резолютивної частини. Тому у чинному ГПК України необхідно встановити, що окрема думка повинна мати чітку структуру у вигляді вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частини. Крім того, доречно закріпити, що даний процесуальний документ остаточно оформлюється після підписання колегією суддів рішення по справі, але до його оголошення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про деякі питання, пов'язані із застосуванням частини другої статті 82 Господарського процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого господарського суду України № 01-8/1272 від 23.11.2001 р. // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 1. – С. 138.

2. Інструкція з діловодства в господарських судах: Затв. наказом Вищого господарського суду України № 75 від 10.12.2002 р. (втратила чинність згідно з наказом Державної судової адміністрації України № 28 від 20 лютого 2013 р.) // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 1.